

I. Primera part: Aproximació conceptual

1. L'ambient mediàtic en relació amb la infància i el jovent

1.1. De l'enfocament causal simplista a la influència ambiental

Gairebé ningú no posa en dubte que els mitjans proporcionen en l'actualitat una dimensió fonamental en la vida i en la socialització o educació de la infància.

La paraula *fonamental* hauria d'entendre's en el seu sentit etimològic, com a 'fonament', 'base': els mitjans de comunicació són bàsics en la vida dels infants i dels joves, són un punt de suport clau de la seva existència. És aquest caràcter bàsic, fonamental, el que cal explorar i cal tenir molt present a l'hora de fixar polítiques audiovisuals i educatives.

La conseqüència del caràcter bàsic dels mitjans audiovisuals és que arriben a construir una espècie de *medi ambient* constant en la vida dels infants i dels joves. Aquest aspecte ambiental, d'entorn constant, és el que obliga a replantejar moltes de les funcions i efectes que tradicionalment s'han atribuït als mitjans, i també allò que ens pot proporcionar una nova perspectiva. Què significa aquesta nova perspectiva en relació amb el tema que ens ocupa?

La **perspectiva ambiental** ajuda a conèixer la manera en què els mitjans poden arribar a modelar les conductes i les mentalitats de qualsevol públic i, naturalment, també les de la infància i la joventut.

Durant molt de temps la investigació sobre mitjans ha parlat d'*efectes* a l'hora d'estudiar les conseqüències o la influència dels mitjans. Se separaven d'aquesta manera la causa i l'efecte –la qual cosa era evident en la majoria dels models teòrics utilitzats (Lasswell, Shannon, Schramm, Jakobson, etc.). La *causa* era, generalment, el missatge (estructura i contingut) i l'*efecte*, la conseqüència cognitiva, emotiva o pragmàtica, que el missatge provocava en la persona o en el públic receptor.

D'aquesta manera, era possible analitzar l'univers

mediàtic estudiant la correlació entre continguts (missatges) i efectes (conductes o percepcions). Per a l'estudi dels mitjans, tot s'esdevenia com si fos possible aïllar, des d'un punt de vista metodològic, un determinat element o component del missatge (contingut) i relacionar-lo amb un determinat component de la resposta o conducta (efecte).

Certament, aquest enfocament té sentit i coincideix amb la visió, tot sovint atomitzada i mecànica, que acostumem a tenir de qualsevol procés que es proposa d'explicar la realitat. Explicuem els esdeveniments i els canvis a partir de causes que produeixen uns efectes determinats. Però també és cert que, des de molts punts de vista, aquesta és una **visió simplista, reduccionista i mecanicista**. Ho és sobretot quan fem referència a temes culturals i comunicatius, o a temes que tenen a veure amb comportaments humans i socials. Els comportaments humans i socials són complexos i s'expliquen a partir de múltiples variables difícils d'identificar exhaustivament. Pel que fa als mitjans, són més aviat un flux continu d'informació que una sèrie de missatges aïllables i individualitzables.

La visió del contingut comunicatiu com a element aïllable, capaç d'imposar un efecte en un individu, no es correspon amb la idea d'ambient mediàtic, ja que aquest no és reduït a un únic contingut o a qualsevol altre element separable. És molt més que això, és un marc vital interrelacionat, un condicionament general i constant que influeix en les nostres vides i en les vides dels nens i joves. És una mena de flux continu (en temps i espai) que defineix el nostre context quotidià.

En aquest sentit, sí que cal parlar amb propietat d'*efecte* dels mitjans. Caldria dir que l'*efecte* principal és haver-se constituït com un ambient, marc o context essencial per a l'existència humana. De fet, però, la paraula *efecte* se'ns fa insuficient i resulta impracticable, llevat de casos molt concrets i experiències molt reduïdes. En canvi, sembla que

sigui més decisiu l'aspecte marc, totalitzador i global, d'embolcall i de context, dels mitjans de comunicació en conjunt.

D'aquí es deriva un canvi de perspectiva.

Des d'aquest nou punt de vista, plantejar-se si un contingut violent té un determinat efecte sobre una persona o grup de persones és una qüestió que comença a perdre operativitat si es tracta de polítiques de comunicació o bé si el que importa és el conjunt social en sentit ampli i no pas el cas concret.

Una visió reduccionista dels efectes dels mitjans de comunicació en relació amb la infància i la joventut buscaria, per exemple, associar un cert tipus de continguts (seguirem amb el cas d'abans: continguts violents) a una conseqüència (com ara l'augment de la violència entre joves). Tanmateix, tot el que es pugui dir sobre un problema concret com aquest, farà referència a la casuística particular, és a dir, a casos concrets, i estarà sotmès a una incertesa notable. En tot cas, però, respondrà a una anàlisi *micro* de la realitat.

En canvi, des d'una visió contextual, la qüestió de la causalitat i dels efectes concrets deixa de tenir sentit operatiu i ens hem de fixar, aleshores, en una altra dimensió de la realitat. Hauríem de plantejar-nos preguntes noves: Els mitjans poden ajudar a instal·lar un imaginari violent en el públic? Hi ha correspondències entre els continguts violents i les conductes violentes que es registren estadísticament en la societat? Hi ha algun tipus de coherència entre els continguts violents que ofereixen els mitjans i la violència juvenil? Hi ha altres correspondències amb altres dimensions de la realitat social? L'entorn mediàtic afavoreix l'aprenentatge de la violència o la proscriu? I, tal vegada, la pregunta definitiva: Pot ser bo per a la socialització i educació de la infància que els mitjans utilitzin la violència com a reclam de l'atenció infantil?

No es tracta, en conseqüència, de buscar causalitats particulars –d'altra banda, molt discutibles– sinó de registrar l'existència o no de condicions i marcs propicis o contraris al desenvolupament de determinats processos. És a dir, de trobar correlacions més generals i àmplies. Correlacions que no han de ser pas unívocues. Es tracta de reconèixer, en un altre sentit, la possibilitat de retroalimentació entre els continguts dels mitjans i les accions o actituds del jovent i viceversa. I com incideixen, alhora, en la producció de

continguts per part dels mitjans. Les relacions són, en aquest nou enfocament, sistèmiques, no mecàniques.

Dins d'una *concepció ambiental* de l'entorn mediàtic caldria que ens plantejàssim, més que els continguts i els efectes aïllats, els camps de possibilitat (pragmàtica) i de perceptibilitat (coneixement) que els mitjans representen per als individus i els grups. Caldria estudiar les articulacions, coherències, analogies i compensacions o equilibris que es produeixen entre diferents dimensions de la realitat. En definitiva, hauríem de poder situar els nostres interrogants en un marc global i sistemàtic.

En aquest sentit, la pregunta fonamental no és quins efectes concrets podem esperar que es produeixin a partir de determinats tipus de continguts, sinó de quina manera un determinat flux de continguts crea el marc de possibilitat i el condicionament global per desenvolupar determinats processos.

El canvi de perspectiva i la seva justificació es poden explicar a partir d'un exemple com el tabac. És sabut que el tabac és nociu per a la salut, que en molts casos és causa directa de càncer. Tanmateix, no es pot predir en quines circumstàncies concretes el tabac produirà efectes nocius o irremeiables en un fumador o fumadora. Cosa que no impedeix, però, que s'hagi de lluitar contra l'addicció al tabac. Amb la televisió passa quelcom semblant: fins i tot quan no és possible predir amb rigor quins seran els efectes dels continguts que considerem nocius, conjecturem que són nocius i arribem a la conclusió que han de ser corregits.

Allò que importa essencialment és conèixer com actuen els mitjans com a contextos d'acció, ambient o entorn. Plantejar com han arribat a canviar la vida dels éssers humans i com han alterat profundament un estil d'existència que, fins fa ben poques dècades, ignorava la possibilitat de les tecnologies actuals.

Què vol dir aquest plantejament en relació amb l'entorn audiovisual i l'educació?

- És útil per plantejar correctament una percepció o anàlisi de diversos fets i situacions.

- Pot ajudar a diagnosticar correctament els problemes.

- És un punt de suport per entendre quins modes d'actuació són útils i possibles i quins altres no tenen cap sentit.

Tot seguit, formulem algunes de les grans qüestions que, en un "enfocament ambientalista", poden tenir sentit a l'hora d'estudiar l'entorn audiovisual i l'educació. Els principis que

presentem a continuació intentem enfocar de nou l'anàlisi més tradicional dels problemes amb l'objectiu de permetre una perspectiva més adient i practicable. Els conceptes assenyalats ens permetran entendre millor les grans qüestions que ens preocupen.

1.2. Els mitjans com a educadors

Que els mitjans tenen una funció educadora, ho reconeguim o no, és una tesi defensada per més d'un teòric dels mitjans de comunicació². Una tesi que també avalen alguns professionals del periodisme³, reticents, en un principi, a mantenir-la. La paradoxa rau en el fet que els mitjans, tot i que no volen presentar-se com a educatius, o neguen que ho siguin, acaben exercint una certa influència: educant o maleducant.

Quan es parla de la relació entre entorn audiovisual i educació no es fa des de l'anàlisi d'una funció marginal o casual dels mitjans, sinó que s'entén l'educació com una clau central. Més enllà de la diversitat de gèneres i de funcions, l'entorn mediàtic compleix la tasca global d'educar, que, d'una manera permanent i constant, duu a terme en tots els seus aspectes. O, per utilitzar un concepte més ampli, direm que l'entorn mediàtic contribueix irremediablement a la socialització de la infància.

Resulta paradoxal, tanmateix, que aquesta tasca no l'assumeixin els mateixos mitjans, que prefereixen dir que entretenen, informen i argumenten. Però és tot just la seva enorme implantació, el flux continu, el caràcter d'embolcall i de magma allò que confereix als mitjans la profunditat i latència educativa. És tot just l'allau d'informació que ofereixen; la suposada coherència de molta d'aquesta informació –sempre permeable a les exigències econòmiques de la indústria i als dictats dels anunciants–; i la seva capacitat de penetració la que, a la llarga i en termes generals, té un pes gens menyspreable en el conjunt de les influències educatives. Com que no es reconeix de manera explícita, sinó que es dissimula, la funció de direcció de ments adquireix més influència.

El cert és que imposen una educació molt especial i nova: la que es correspon amb les exigències de la nova estructura mediàtica que s'organitza amb la globalització i la concentració dels mercats audiovisuals i publicitaris.

No obstant això, si en l'enunciat d'aquest informe se sepa-

ren *educació* i *entorn audiovisual* vol dir que es reconeix una certa autonomia al fet d'educar. L'educació té la seva pròpia lògica i no es pot confondre amb la dels mitjans. També té uns requisits que, sovint, les exigències dels mitjans contradiuen. I això, malgrat que els mitjans s'estiguin proposant, sense confessar-ho, una nova *missió educativa*.

Però es vol rescatar el sentit moral de l'educació. Ens interessa, al llarg d'aquest treball, que l'educació s'associï amb els valors propis de la humanitat, tal com avui es formulen en les societats democràtiques. Es tracta de pensar en una educació que conserva els ideals de l'autonomia crítica, de l'alliberament personal, del coneixement científic i de la tolerància. Una educació que situï els mitjans com allò que són: instruments de comunicació capaços d'afavorir un projecte educatiu concret o, per contra, d'enfonsar-lo.

Per tot l'exposat, farem referència als mitjans com un ambient que, amb el seu poder *formatiu* i socialitzador, pot contribuir, d'una manera funcional, a l'educació moral de la infància i el jovent o pot, alternativament, tancar-los l'espai que els correspon.

1.3. La importància dels continguts audiovisuals per al desenvolupament del coneixement

Cal adoptar un punt de vista global en relació amb els mitjans. Per bé que, de tant en tant, calgui distingir entre uns i altres, una visió global, holística, resulta més útil. Ens dóna el sentit de la perspectiva; analitza les lògiques que, en major o menor intensitat, incideixen en el seu funcionament; i ens explica quines són les conseqüències a llarg termini.

Parlar dels mitjans i de l'educació és parlar també d'infants i joves, perquè són els subjectes involucrats directament en aquest procés. Atenció, però, més enllà de referir-nos a infants i joves concrets, ubicats en un espai-temps concret, fem referència a un subjecte col·lectiu que viu en un temps històric ampli, a unes generacions que conviuen, des del començament, amb els mitjans i a un entorn del qual ja no ens podem desentendre. Els nens i nenes no mediàtics, senzillament no existeixen, com a mínim en la nostra societat⁴.

Aquest context ens obliga a fer un enfocament sistemàtic i global.

Generalment, els enfocaments tradicionals han separat el

mitjà i el subjecte receptor. Com si es tractés de realitats divisibles. Han cercat, com dèiem, els efectes que els mitjans provocaven en la infància i el jovent: El consum de continguts violents potencia conductes violentes? Contemplar delictes genera delinqüents? Veure un determinat tipus de personatges televisius imposa models de conducta? El consum continuat de publicitat condueix inevitablement al consumisme?

Quan hom ha intentat respondre aquestes preguntes s'ha oscil·lat entre la identificació gairebé determinista de causes i efectes a curt termini i la recerca d'efectes menys nítids, això sí, a llarg termini. D'aquesta manera, es traçava un camí que podia anar des de la denúncia a un tipus de continguts concrets (violència, sexe, etc.) tot tement el seu poder inoculador, fins a la crítica, potser més moderada i menys impulsiva, amb les conseqüències que els continguts poguessin tenir sobre els processos cognitius dels individus. Es tractava d'una accentuació que es desplaçava des de l'atenció a les conductes –els mitjans apareixien com a estímulo– cap a la consideració dels processos cognitius –en què els receptors o receptores es presentaven com a éssers pensants.

L'acceptació del punt de vista ambientalista ha de tenir una perspectiva àmplia. No es tracta d'un mer desplaçament: d'una dimensió d'actuació cap a una dimensió del pensament. Té conseqüències més grans:

- **Busca els efectes a llarg termini**, perquè només un procés durador i continu és significatiu. Perquè només el temps permet aprehendre el funcionament de les lògiques sistèmiques.

- **Posa l'accent més en els efectes de tipus cognitiu que en els comportamentals o conductuals i afectius.** No perquè es doni més importància a l'aspecte intel·lectual, sinó perquè una visió en què es relacioni acció i pensament té més sentit a l'hora de considerar els mitjans.

- **Ajuda a plantejar anàlisis macroestructurals més que no pas microestructurals.** Perquè d'aquesta manera s'arriba a comprendre el funcionament global de la societat.

I encara caldria anar una mica més enllà: adoptar un enfocament de tipus ambiental que ajudi a entendre les conseqüències que té la dimensió cultural dels mitjans sobre les ments i els comportaments.

En aquest sentit, cal acceptar la idea que els mitjans –tant en la seva estructura, com a través dels seus continguts i

funcionalitats– construeixen una de les bases principals de la cultura del nostre temps. Proporcionen allò que alguns han anomenat *imaginari social*, és a dir, les idees i visions que circulen pel nostre món.

Els anomenats "estudis culturals" avui dia ajuden a conèixer les múltiples maneres de què disposen els mitjans per construir les formes de pensar i de sentir dels diversos grups socials.

La missió formativa dels mitjans és la capacitat que tenen de *moblar* el nostre cervell. El seu potencial educatiu consisteix en la facilitat amb què els mitjans són capaços de poblar la ment d'un infant, d'oferir-li percepcions que, encara que vicàries, tenen un potencial psíquic enorme i una influència emotiva clau. Perquè els mitjans, a través de l'imaginari social que instal·len, creen cultura, i ofereixen i retroalimenten la dimensió comunicativa de la cultura del nostre temps.

El que pretenem en les pàgines que segueixen és situar en aquesta perspectiva les diferents inquietuds i interrogants sorgits entre els diferents actors socials en relació amb l'entorn audiovisual i l'educació. En fer-ho així, disposarem de models conceptuals que assenyalaran els problemes pertinents i que, sobretot, obriran un marc d'acció susceptible de ser aplicat per solucionar problemes.

1.4. Les variables de l'entorn mediàtic

Una concepció adequada de l'ambient mediàtic no pot limitar-se a la consideració dels factors que depenen dels mitjans. És a dir: els missatges, les estructures de propietat, les normes legals i el desenvolupament tecnològic, entre altres. Tan importants poden ser aquests factors com els que depenen del públic (audiència, persones, grups, etc.) i, en general, els que es relacionen amb el context sociocultural en què es desenvolupi i les capacitats de coneixement, crítica i resistència que aquest públic pugui tenir davant dels mitjans.

Es diferencien, d'aquesta manera, les dimensions següents, que poden ser analitzades en relació amb l'entorn mediàtic:

- Les condicions d'accés als mitjans.
- El paper del grup primari en l'accés, valoració i ús dels mitjans.

- Les competències lingüístiques i cognoscitives del receptor o receptora, i el seu entorn sociocultural.
- Les competències metalingüístiques en relació amb els mitjans. És a dir, la capacitat d'anàlisi del llenguatge i de les normes i habilitats d'ús.
- La capacitat pràctica de modificar lliurement l'ecologia mediàtica.

Tots aquests factors incideixen en el que anomenen *entorn mediàtic*. Estableixen el marc de possibilitats i limitacions dels individus i els grups en relació amb els mitjans.

Dins del camp d'atenció d'aquest Llibre Blanc, ens interessa conèixer amb detall les possibilitats i limitacions dels menors en relació amb els mitjans. Quan s'estudia la influència que els mitjans tenen en els infants, és molt freqüent que es destaquï l'impacte que hi tenen factors de tipus familiar i sociocultural.

L'informe de Lasagni i Richeri⁵ assenyala, en aquest sentit, les següents variables importants:

- La intensitat d'ús.
- L'existència d'alternatives a la televisió.
- El coneixement i la valoració dels gèneres de programes.
- El paper que la família atribueix a la televisió. Això és:
 - El grau de coneixement que els progenitors tenen sobre l'ús que els seus fills i filles fan de la televisió.
 - L'opinió que els progenitors tenen de la televisió.
 - El tipus de control o de censura que els progenitors exerceixen sobre el consum televisiu dels seus fills i filles.

L'informe citat no esmenta un factor que afegeix importància i que mereix igual o més consideració que els punts anteriors: la desautorització sistemàtica i generalitzada de progenitors i professorat (institució familiar i docent) en els missatges mediàtics.

Amb l'objectiu de disposar d'una visió global de la situació, tractarem tot seguit l'aspecte més discutit i polèmic en la construcció de l'entorn mediàtic: el dels continguts considerats *de risc* per a la infància i la joventut.

Resum

L'objectiu d'aquest capítol és fixar l'enfocament teòric i conceptual de l'estudi. No es parteix d'una aproximació causalista que pretén constatar la influència dels mitjans audiovisuals en les conductes, sinó de la concepció dels mitjans com un ecosistema en què cada aspecte particular s'ha de relacionar amb el seu context. En essència, es tracta de conèixer com actuen els mitjans com a contextos d'acció, com a ambient o com a entorn.

En establir la relació entre educació i mitjans, hem d'entendre que l'educació és la clau central. L'entorn mediàtic compleix la tasca d'educar, atès que incideix substancialment en la socialització de la infància. L'educació té la seva pròpia lògica i no l'hem de confondre amb la lògica dels mitjans. Es tracta de pensar una educació que situï els mitjans com allò que són: instruments de comunicació capaços d'afavorir un projecte educatiu o, per contra, desafavorir-lo.

La dimensió ambientalista que defensem cerca efectes a llarg termini, posa l'accent en els efectes cognitius més que en els conductuals i ajuda a plantejar anàlisis macroestructurals per comprendre el funcionament global de la societat. A més, permet fer un enfocament cultural per comprendre les conseqüències que tenen els mitjans sobre les mentalitats i els comportaments en ser un element central en la construcció de l'imaginari d'una societat.

L'enfocament ambiental va més enllà de considerar dues úniques variables: la dels mitjans i la del públic. Permet incidir en altres elements, com les condicions d'accés als mitjans, la valoració i l'ús dels mitjans, les competències lingüístiques i cognitives del receptor o receptora i el seu entorn cultural respecte de l'entorn mediàtic, les competències metalingüístiques o la capacitat de modificar l'ecologia mediàtica. Aquestes variables obren pas a altres aspectes, com el paper que la família atribueix a la televisió o les alternatives a la televisió que l'entorn familiar proposa.

2. Els continguts *favorables* i *de risc* per a la infància i la joventut

2.1. Desenvolupament legislatiu i deontològic

2.1.1. Cartes de drets i legislació internacional

Es recullen en aquest apartat les declaracions de drets i lleis que han marcat fites importants en la normativa sobre protecció de la infància en relació amb els mitjans de comunicació, començant per la Declaració dels drets del menor de les Nacions Unides:

- **Declaració dels drets del menor (1959)**⁶

La Convenció de drets del menor va ser aprovada en una primera redacció per l'ONU el 1959, i desenvolupada més àmpliament el 20 de novembre de 1989. La finalitat d'aquesta convenció és que els menors puguin tenir una infantesa feliç i puguin gaudir, pel seu propi benefici i pel benefici de la societat, dels drets i les llibertats que s'hi anuncien. Així mateix, insta els pares i mares i les organitzacions, autoritats locals i governs nacionals a reconèixer aquests drets i a lluitar per la seva observança amb mesures legislatives.

Aquesta declaració dedica dos articles (el 13 i el 17) als drets comunicatius i relacionats amb els mitjans que tenen els nens i nenes. S'estableixen clarament els continguts que resulten favorables a la infància i el jovent: tots aquells que estan orientats a desenvolupar les seves capacitats, facultats i maduració mental i física; els que respecten la seva identitat cultural, els que promouen una ciutadania en consonància amb els drets humans, la llibertat i la tolerància i els que contribueixen a estimular el respecte pel medi ambient.

En aquest text també s'estableix la necessitat de protegir el nen de qualsevol informació i material perjudicial per al seu benestar. Els poders públics, com a instància legislativa, han d'estimular aquest tipus de continguts en els mitjans de comunicació i han de crear les directrius per protegir els menors.

- **Directiva de Televisió sense Fronteres (1989)**

Després d'una llarga reflexió, la Comissió, el Parlament i el Consell, el 3 d'octubre de 1989 (Llei 89/89/CEE)⁷ adop-

ten la Directiva de Televisió sense Fronteres.

Aquesta directiva té dos objectius:

- En primer lloc, crear un mercat comú de radiodifusió de la televisió preservant les diferències culturals, la protecció del consumidor i dels menors i el dret de rèplica.
- En segon lloc, promoure la distribució i la producció de programes audiovisuals europeus, per assegurar-los un lloc en les graelles de les diferents televisions de l'àmbit europeu.

Aquesta directiva promou una legislació comuna entre els estats europeus, tot i que deixa parcel·les de control a cadascun dels estats.

En aquests moments la directiva es troba en fase de revisió. Les quotes de producció, la protecció a la infància i la regulació dels continguts publicitaris són els temes centrals d'aquest debat que, un cop acabat, servirà per dur a terme la segona modificació de la Directiva de Televisió sense Fronteres.

- **Children's Television Act (1990)**

El Congrés dels Estats Units va establir, l'any 1990, la Children's Television Act. Aquesta llei és el resultat de la pressió d'un grup organitzat d'associacions i líders d'opinió nord-americans, dirigits per Peggy Charren (fundadora d'Acció per a la Televisió de la Infància, de Cambridge, Massachussets, una organització creada per animar la diversitat en la programació). El codi expressa la necessitat d'establir uns criteris per tal que les televisions responguin a les necessitats educatives dels infants.

Mitjançant aquesta llei s'insta la Federal Communication Commission (FCC) a equilibrar la programació, a causa de la gairebé inexistència de programes infantils en les televisions comercials. En les següents regulacions promogudes des de la FCC, s'insta els productors a incloure programes infantils i educatius. En conseqüència, es

reclama a les cadenes de televisió que programin amb els requisits següents:

- Clara intenció de promoure l'educació dels nens i nenes abans dels 16 anys.
- Establir clarament i per escrit els objectius educatius.
- Fixar un públic destinatari de manera nítida.
- Programar, com a mínim, en un espai de 30 minuts de durada.
- Programar aquests espais de forma regular.
- Emetre aquests espais entre les 7 i les 22 h.

• **The Children's Television Charter – Cimera Mundial de Televisions Infantils (Melbourne, 1995)**

Aquest codi recull els principis que han de seguir els productors i programadors per a la televisió en relació amb el públic infantil, tenint en compte els drets explicitats en la Declaració dels drets del menor. Aquests principis són els següents:

- Els programes han de permetre el desenvolupament mental, físic i social dels nens i nenes.
- Els nens i nenes han de poder expressar-se amb el seu propi llenguatge.
- Els programes infantils han de respectar les diferències culturals.
- Els programes infantils s'han d'emetre en franges horàries idònies per a aquest tipus de públic.

Aquest codi recull tres eixos bàsics: potenciar l'expressió dels nens i nenes, la creació d'uns estàndards de qualitat i els horaris dels programes infantils.

2.1.2. Legislació i declaracions espanyoles

• **Llei 25/1994, de 12 de juliol, per la qual s'incorpora a l'ordenament jurídic espanyol la Directiva 89/552/CEE, sobre la coordinació de disposicions legals, reglamentàries i administratives dels Estats membres relatives a l'exercici d'activitats de radiodifusió televisiva**

L'any 1994, la Directiva de Televisió sense Fronteres es transposa a la legislació espanyola (Llei 25/1994) modificada per la Llei 22/1999, de 7 de juny, la Llei 15/2001, de 9 de juliol, i la Llei 39/2002, de 29 d'octubre.

La Llei 25/1994 assenyala en els seus articles –1.5, 12.5, 16, 17 i la Disposició addicional quarta, sobre "mesures addicionals de protecció a la joventut i la infància"– les normes que han de posar límits als continguts televisius i

publicitaris destinats a la infància.

L'any 1995 el Parlament de Catalunya aprova la Llei 8/1995, de 27 de juliol, d'atenció i protecció dels infants i els adolescents que modifica la Llei 37/1991, de 30 de desembre, sobre mesures de protecció dels menors desemparats i d'adopció. Aquesta llei té com a objectiu principal "aconseguir el lliure desenvolupament de la personalitat de l'infant i de l'adolescent" i per aconseguir-ho parteix de la base que "la família és el nucli bàsic de la societat i, conseqüentment, reconeix amb caràcter principal l'actuació privada dels progenitors i guardadors legals".

En el capítol primer hi són recollides les Disposicions directives, i és a l'article 2.1 d'aquesta part on es delimita l'edat: "S'entén per *infant* tota persona menor de dotze anys i per *adolescent* tota persona amb una edat compresa entre els dotze i la majoria d'edat establerta per la Llei".

El capítol cinquè, el més extens, està centrat en la infància i l'adolescència en l'àmbit social. S'esmenta el dret a l'educació, al lleure i a la cultura i també regula l'exhibició d'imatges, l'accés a publicacions i materials audiovisuals, les emissions de ràdio i televisió, i també la publicitat adreçada als infants i als adolescents, així com la protagonitzada per aquests. L'article 36.1 diu: "Les programacions de la ràdio i la televisió en franges horàries més susceptibles d'audiència d'infants i adolescents, han d'afavorir els objectius educatius que permeten aquests mitjans de comunicació i han de potenciar els valors humans i els principis de l'Estat democràtic i social". L'article 36.5 diu, així mateix, que "la Generalitat ha de procurar que tots els mitjans de comunicació social dediquin als infants i adolescents una atenció educativa especial".

L'articulat de la Llei 8/1995 recull en el capítol sisè "les accions que han de dur a terme les administracions públiques en relació amb la família, els infants i els adolescents". L'article 53.1, lletra *b*, diu: "Educar els infants i els adolescents en el consum de béns i serveis, i també en l'ús dels mitjans de comunicació i l'accés a aquests". L'article 54, al seu torn, insta "les administracions públiques a fomentar l'accés dels infants i els adolescents als béns i mitjans culturals de Catalunya i la creació de recursos a l'entorn relacional dels infants i adolescents, on puguin desenvolupar llur capacitat intel·lectual i llur habilitat manual o de raonament, com a complement de l'aprenentatge en els centres escolars".

Altres iniciatives legislatives del govern de Catalunya són el Decret 295/2000, de 31 d'agost, pel qual es desenvolupa el dret a la informació dels usuaris dels serveis de televisió i el Decret 361/2002, de 24 de desembre de 2002, pel qual es regula el sistema de senyalització orientativa dels programes de televisió amb l'objectiu, segons l'article 1.1., "d'informar els adults de la idoneïtat de cada programa per als menors". El Consell de l'Audiovisual de Catalunya, d'acord amb les funcions que li atribueix la Llei 2/2000, de 4 de maig, adoptarà les mesures oportunes per garantir el compliment de les obligacions que el Decret imposa als operadors de televisió de la seva competència.

- **Conveni sobre principis per a l'autoregulació de les cadenes de televisió en relació amb determinats continguts de la seva programació referits a la protecció de la infància i la joventut**⁸

El Conveni el va subscriure el 1993 el Ministeri d'Educació i Ciència, les conselleries d'Educació de les comunitats autònomes i les cadenes de televisió. En aquest conveni es declara la voluntat d'afavorir, en la programació televisiva, els valors de respecte a la persona, la tolerància, la solidaritat, la pau i la democràcia, així com la difusió de valors educatius i formatius. S'acorda, així mateix, "evitar la difusió de missatges o imatges susceptibles de vulnerar de forma greument perjudicial els valors de protecció de la infància i la joventut".

El 1998, el Ministeri va posar en marxa un pla de seguiment del Conveni, però el resultat no va arribar a publicar-se i els informes disponibles sobre la qüestió són incerts. L'informe elaborat per la professora Avelina Vega⁹ assenyala, en tot cas, nombrosos incompliments de les cadenes, tant pel que fa als termes del conveni com a la Directiva de Televisió sense Fronteres.

- **Principis per a l'actuació dels mitjans de comunicació de la CCRTV (2002)**¹⁰

El Consell d'Administració de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió (CCRTV) va aprovar el 14 de maig de 2002 un seguit de principis d'actuació; el número 11 està dedicat a la protecció de la infància. En aquest apartat es proposa evitar: les escenes violentes, els missatges contra la dignitat o discriminació de les persones, els missatges que incitin al consum de drogues, les seqüències o

comentaris que puguin induir a la ludopatia, les paraules innecessàriament indecents o l'ús incert de la llengua, els comentaris i escenes de contingut sexual que puguin afectar la sensibilitat juvenil o infantil o l'emissió de programes destinats a crear un *star system* infantil.

- **Fòrum d'entitats de persones usuàries de l'audiovisual**

El Fòrum d'entitats de persones usuàries de l'audiovisual ha elaborat d'ençà de la seva creació els següents documents relatius al mandat de protecció de la infància:

- *Drets de les persones usuàries dels mitjans audiovisuals* (2002)

- *Els valors en els continguts dels programes televisius adreçats als infants i als joves* (2002)

- *Televisió i família: recomanacions*, amb la col·laboració de l'Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat de Barcelona¹¹ (2003)

- **Declaració-manifest del Defensor del Poble: 'Per una televisió de qualitat per als nostres nens i adolescents'**¹²

A finals de juliol de 2003, el Defensor del Poble, juntament amb setze associacions, va presentar aquest manifest amb l'objectiu de reclamar una programació infantil i juvenil de qualitat. Els signants del manifest s'han constituït en un grup de treball, el principal objectiu del qual serà promoure el debat públic sobre la necessitat que els operadors de televisió respectin les franges d'horari protegit i apostin amb fermesa per la creació i emissió de programes de qualitat destinats a la infància i la joventut.

2.2. Què són els continguts de risc?

El ministre de Cultura i Comunicació francès va sol·licitar a la filòsofa Blandine Kriegel un informe especial per avaluar el tractament que es feia del tema de la violència en les televisions franceses¹³. L'informe Kriegel, publicat l'any 2002, després de cridar l'atenció sobre la deriva violenta dels continguts en la televisió francesa i les seves *conseqüències netes* sobre la conducta del jovent, reclama, pel que fa als continguts *favorables*:

- La necessitat que les cadenes de televisió facin conèixer públicament els seus codis deontològics, és a dir, "les regles que han de respectar els productors de tots els programes i els criteris objectius generals que cerquen".

- La creació de comitès de consulta "en totes les cadenes per establir una comunicació dels difusors amb els representants de les famílies, de les associacions i dels autors i permetre un diàleg entre totes les parts".

- La creació de programes educatius que promoguin la lectura crítica de la imatge, per part de realitzadors i educadors, conjuntament.

- La creació d'emissions educatives que promoguin "una cultura de respecte a l'altre i de superació de la violència".

- La creació d'un flux d'informació adreçat als pares i mares amb vista a estimular la seva intervenció davant del consum de televisió dels seus fills i filles.

Finalment, intenta promoure un compromís de l'escola amb l'educació en mitjans, de la mateixa manera que reclama, també, que els "metges de família siguin escoltats pels pares; després d'una consulta, el metge pot, de fet, informar-se del consum infantil de televisió i oferir consells adients".

L'informe Kriegel, fent referència a diverses investigacions sobre el tema, afirma: "Després dels anys seixanta, les proves d'una influència de la televisió sobre els comportaments violents s'han acumulat. Diversos articles metodològics indiquen que les emissions que presenten escenes de violència no deixen de tenir conseqüències sobre els telespectadors, especialment sobre els nens. La incidència de les emissions violentes sobre les conductes és, tanmateix, reduïda, i els processos que desencadena no es poden resumir en automatismes mimètics. És més raonable dir que per a algunes persones i algunes vegades, les emissions tenen un efecte. [...] Però si aquest efecte és modest, investigadors com Huesman afirmen que ens equivocariem si no prestéssim atenció a les conseqüències que tenen en la dimensió social. Per tal d'establir un ordre de magnitud, Huesman i els seus col·legues indiquen que la dimensió de l'efecte és estadísticament comparable a la que lliga el consum de tabac amb el càncer de pulmó"¹⁴.

És, en aquest sentit, en el d'una dimensió estadística, en què es pot parlar de continguts *de risc*.

Continguts de risc són aquells que amaguen un perill potencial que pot o no tenir conseqüències directes per a algunes persones, però que, a la llarga, i considerats estadísticament, sí que generen danys notoris per a la societat.

Es considerarà, en primer lloc, de quins continguts es tracta i de quina mena de riscos estem parlant.

Els continguts *de risc* no s'escapen a la intuïció de la majoria. Són, per tant, els continguts que preocupen educadors i educadores, pares i mares, i experts i professionals del sector. Aquests continguts incideixen en l'educació dels nens i nenes i del jovent i són els següents:

- **Continguts violents.** Aquells que representen accions d'agressió directa o indirecta a la integritat de les persones i altres éssers vius.

- **Continguts sexistes o racistes.** Aquells que degraden la imatge de la dona o de certs col·lectius i es converteixen en vehicle de segregació o desigualtat.

- **Continguts pornogràfics.** Aquells que representen aspectes de la vida íntima o privada, relacionats amb l'activitat sexual, sense la correcció, el pudor o la discreció que habitualment s'accepten com a vàlids i oportuns en determinades societats. Potencien, generalment, una actitud *voyeurista* i obsessiva.

- **Continguts consumistes.** Aquells continguts que converteixen la utilització i el gaudi de productes i serveis no en una finalitat concreta o en un mitjà pràctic, sinó en una necessitat compulsiva, abstracta, que difícilment es pot saciar i que tendeix a augmentar exponencialment. Aquests continguts els promou la hipertròfia de la publicitat i la comercialització dels productes de consum.

- **Continguts que tendeixen a corrompre el llenguatge i que atempten contra les normes de respecte a l'altre.**

Es tracta de continguts que presenten un llenguatge degradat –des del punt de vista de la forma lèxica, sintàctica o pragmàtica– que vulnera, sense consciència de fer-ho, les normes establertes per a l'eficàcia de la comunicació lingüística i que, tot sovint, transgredeix greument el pacte comunicatiu inherent a la relació entre interlocutors.

- **Continguts que violen el dret a l'honor, la intimitat i la privacitat de les persones.** És a dir, aquells que es nodreixen de la violació de les fronteres entre vida privada i pública, i entre vida íntima i pública. Generalment, s'oposen explícitament o implícita a les normes legals establertes o, si més no, s'hi acosten amb morbositat. Determinats programes *rosa emesos* en horari protegit estarien inclosos dins d'aquest apartat.

Òbviament, no és fàcil assenyalar, sense discutir, quins continguts reuneixen una o diverses d'aquestes categories, ni es pot anar gaire més enllà de les definicions que acabem

de fer per tal d'identificar els continguts que solen preocupar la societat sense caure en el risc de la casuística. Ara bé, per avançar cal dir que, independentment de la singularitat o de l'exigència de la concreció i de la dificultat de generalitzar, és cert que, a grans trets, es detecta amb facilitat un ampli consens a l'hora de disposar d'una idea global d'aquests continguts. I que aquest consens augmenta, sobretot si es contrasten els continguts exposats amb els que haurien de consolidar un entorn audiovisual educatiu. És a dir, quan es busca un ideal positiu, es posen en relleu dos aspectes fonamentals:

- Que hi ha una forta convicció social sobre la importància que s'atorga al tractament d'aquests temes.
- Que parlar o reflexionar al voltant d'aquests temes tendeix a facilitar el consens general sobre la matèria.

Això no exclou l'existència de pluralitat de perspectives sobre la matèria i la diversitat amb què cada persona i cada grup social estableix els criteris de qualitat i de no-violència. Però la diversitat no impedeix que puguin haver-hi i hi hagi d'haver espais per contrastar diferències i visions plurals. La discussió i la posada en comú de punts de vista desiguals sempre és útil i necessària.

Utilitat i necessitat que es fan evidents quan es tracta de temes d'educació. No es poden establir ideals educatius, objectes de convivència i relació si no es determinen, encara que sigui mínimament, alguns acords bàsics. Acords que, cal insistir-hi, no contradueixen el respecte i el reconeixement a la diversitat i que cerquen la participació amb l'altre en algun tipus de comunitat o d'acció col·lectiva.

2.3. La controvèrsia sobre els efectes dels continguts de risc

S'ha discutit llargament sobre les conseqüències dels anomenats continguts *de risc*. No pretenem aquí contribuir a augmentar el grau de polèmica; tampoc fóra bo deixar-la de banda, però sí que volem proposar alguns principis pràctics que ajudin a ser operatius i a entendre la transcendència del tema que s'analitza.

La consideració de l'efecte dels continguts sobre el públic –i en conseqüència, la consideració dels riscos que comporten– depèn, en part, del valor que es dóna al missatge en el procés de comunicació.

Un missatge televisiu, per exemple, serà més perillós o positiu en la mesura que el seu efecte sigui més o menys determinant per a l'espectador; és a dir, com més minso sigui el poder de l'espectador per contrarestar la presumible *potència* del missatge. La qual cosa posa en relleu la importància que té el fet de dotar el receptor o receptora de la capacitat necessària per desactivar els possibles efectes nocius del missatge.

Sobre el dilema *emissió-recepció* hi ha hagut, i ara no és moment de ressenyar-los, infinitat de punts de vista que han involucrat diferents teories i disciplines: des del conductisme mecanicista que emfatitza el poder de l'estímul (de l'emissió), fins a teories que imposaven serioses restriccions a aquesta potència (dels efectes limitats) i defensaven la capacitat de les condicions individuals i socials per compensar l'impacte mediàtic, passant pels primers estadis dels estudis sobre mitjans, que consideraven el receptor com un ésser aïllat sotmès a la influència de les comunicacions (potència del missatge accentuada). En aquest conjunt també cal destacar l'existència d'altres teories que han accentuat el pes dels efectes a llarg termini o han reivindicat les habilitats interpretatives dels espectadors o espectadores per resistir o negociar amb els missatges.

És evident la incidència en aquest debat de punts de vista menys tècnics i més lligats a actituds ideològiques o polítiques.

D'una banda, hi ha qui defensa la gairebé total llibertat pel que fa a l'expressió i els continguts. Són contraris, per tant, a qualsevol restricció de l'oferta comunicativa. D'alguna manera, aproven el principi que la demanda de la comunicació és, per si mateixa, autònoma i intel·ligent i sap limitar el poder mediàtic. O més ben dit: sap limitar els abusos del poder mediàtic. En conseqüència, considera que el poder de l'emissor és, des de la base, molt restringit.

De l'altra, els qui, en nom del dret a la informació, de la diferència cultural o de la protecció de la infància, cerquen la creació de marcs de regulació per als continguts, fent al·lusió a la vulnerabilitat de l'audiència. Consideren que el poder mediàtic d'emissió és real i cal posar-li contrapesos i límits.

És obvi que els qui adopten una postura liberal en els continguts s'associen millor a teories que descriuen els efectes limitats de la comunicació de masses. Així, el seu *liberalisme* ideològic sembla que quedi justificat acadèmicament. Per contra, els qui reclamen la regulació del dret a la informació s'associen a posicions que subratllen el poder i

l'impacte dels mitjans a llarg termini, amb la qual cosa donen validesa a les seves pors i justifiquen la intervenció *proteccionista*.

Sigui com sigui, algunes evidències ens ajudaran a centrar correctament el problema i a trobar un terreny menys dividit:

- **La televisió emet, amb una constància i una repetició sistemàtica, imatges de violència, missatges consumistes i altres continguts que podem considerar de risc.**

Investigacions fetes arreu del món posen en relleu que la violència està excessivament representada a les pantalles, i que passa el mateix amb els missatges consumistes.

- **La raó principal** d'aquesta sobreabundància de continguts *de risc* és, exclusivament, **l'espectacularització**. Bona part de la presentació d'aquests continguts es fa d'una manera no justificada per cap més raó que la d'augmentar l'audiència i satisfer els requeriments que no són els d'una suposada demanda (és el cas, per exemple, de la publicitat).

- **Els continguts emesos tenen molta més probabilitat d'influir en infants i joves que encara no han madurat** en totes les seves facultats cognitives i emotives. No és comparable la capacitat de resistència a un missatge que pot tenir un adult i la que pot tenir un infant.

- **No tots els infants i joves viuen en contextos que assegurin un contrapès adequat del potencial dels mitjans de comunicació**, és a dir, un context familiar atent o una actitud familiar crítica. D'aquesta manera, qualsevol raonament que intenti demostrar que les preocupacions davant del poder mediàtic estan injustificades, perquè allò que determina els efectes és la condició singular de l'entorn de l'infant o el jove, no ens pot allunyar de la idea que molts infants i molts joves no tenen l'entorn sociocultural adequat per fer de balança del pes dels mitjans.

- **El creixent consum mediàtic i l'abús de la televisió fan que l'impacte dels mitjans sigui més gran** i, consegüentment, influeixi negativament en els menors. No només hi ha estudis que ho demostren¹⁵ sinó que, molt probablement, l'augment de consum televisiu revela una predisposició cap a comportaments no funcionals, o en una privació de les relacions socials bàsiques. Així, doncs, causa o símptoma, l'abús en el consum de mitjans és, des de qualsevol punt de vista, preocupant.

Ens trobem davant d'una realitat que no admet rèplica: els continguts *de risc* poden influir de manera negativa en infants i joves. Ningú no pot assegurar que la societat estigui

completament preparada per afrontar i contrarestar el tipus d'influència negativa que la situació mediàtica actual pot generar en els menors.

És possible que, tal com afirmen alguns treballs d'investigació recents, no es pugui parlar d'un efecte directe en la conducta dels infants i els joves, i que sigui difícil de constatar que imitin la violència present en els mitjans. Però en tot cas, res no nega que hi hagi un cert risc en l'exposició continuada d'imatges violentes. No és sabut que la repetició dels anuncis publicitaris acaba influint en la decisió de compra dels consumidors? No s'inverteixen amb aquesta convicció milions de diners cada any en gairebé tots els països del món? I qui pot negar l'evidència que són milers les marques comercials que es guien per la seva pròpia experiència empírica per decidir el destí d'aquestes enormes quantitats d'inversió publicitària i que cap és capaç de prescindir d'aquestes inversions?

Per què, doncs, hauria de ser cert –com diuen els qui volen relativitzar l'impacte que té– que l'exhibició repetida, constant i permanent de continguts *de risc* a les pantalles de televisió –sempre a l'abast d'infants i joves– està exempta de conseqüències?

Potser no són conseqüències que es puguin relacionar amb efectes imitatis directes, per bé que hi ha qui parla d'un *efecte net* dels continguts, per exemple violents (informe Kriegel). Però sí que són conseqüències d'un altre tipus, que influeixen en la cognició dels nens i nenes i en la formació del seu imaginari, que afecten les seves emocions i actituds i que modelen els seus valors. Conseqüències també per a la construcció i el sosteniment de l'entramat cultural de la nostra època tenint en compte el repertori de valors de les persones que hi habiten.

És possible, per tant, parlar d'efectes culturals que afecten, a nivell macro, infants i joves. Cal afegir que, encara que la societat estableixi mecanismes de compensació, control i equilibri dels continguts *de risc*, l'emissió permanent, constant i massiva d'aquests continguts no reforça els aspectes de construcció d'una convivència positiva, sinó que, ben al contrari, la perjudica seriosament.

2.4. Quins efectes poden produir els continguts de risc?

Descartem, d'entrada, els efectes imitatis, sempre discutibles i difícilment discernibles, sobretot perquè sembla que

es fonamentin en una concepció de la casualitat no sistèmica. Però fem atenció als efectes ambientals que creen les condicions per al desenvolupament –de vegades positivament i de vegades negativament, és a dir, per comissió o per omissió– d'elements no funcionals. Classificarem els riscos en funció dels diversos continguts:

- **Continguts violents:**

- **Risc de *des-sensibilització*.** Tal com s'afirma a l'informe Kriegel, "a llarg termini, l'exposició freqüent d'escenes de violència contribueix a una *des-sensibilització* de l'espectador, que s'acostuma a la violència. Els resultats de les investigacions han demostrat que els nens que havien estat exposats a un film violent reaccionaven molt menys ràpidament que la resta a un altercat i trigaven més estona que la resta a intervenir per posar fi a la disputa"¹⁶.

- **Risc d'entendre la violència com a solució.** Tot sovint, la televisió i les pel·lícules presenten la violència com un recurs amb èxit. D'aquesta manera, es corre el risc que els nens entenguin que és raonable i factible recórrer a la violència: alguns autors afirmen –segons l'informe de Lasagni i Richeri¹⁷– que "la representació televisiva de la violència és problemàtica quan els comportaments agressius duen a un resultat positiu o es presenten com a normals i obvis. El temor és que els models de comportament agressiu puguin ser considerats adequats. Així, en una investigació, una bona proporció de nens (un terç) va definir com a normals els actes de violència que havia vist feia molt poc. Aquí no es tracta d'un risc d'imitació directa, sinó més aviat d'un canvi en els termes de referència: quan la violència extrema sembla normal, qualsevol forma més lleugera pot semblar inofensiva".

- **Risc que la violència es 'naturalitzi'.** La representació de la violència, especialment la que es fa en els videojocs, és quelcom absolutament natural, fruit d'una passió a la qual ningú no es pot resistir. Un videojoc molt conegut presenta, per exemple, l'instint violent com una mena d'invasió que afecta els gens, a la qual l'individu no es pot oposar de cap manera i envers la qual sent un cert plaer; de manera que el millor és lliurar-se a la violència. No es tracta d'una singularitat, sinó d'un paradigma de com, sovint, la violència es presenta com una fatalitat.

- **Risc d'associar-se sempre a la violència del vencedor** sense cap mena de discerniment moral. En la mesura que la violència es presenta com un camí cap a l'èxit i és tot just l'èxit l'única finalitat que es persegueix, la violència apareix com un fi justificable. Hi ha videojocs –i no pocs programes de televisió– que no només conviden a ocupar la posició del delinqüent, sinó que eduquen en l'ús de la perversió com a mitjà per aconseguir la finalitat de l'èxit i del poder. En aquest sentit, és imaginable que molts infants que contempen aquest espectacle es vegin incitats a col·locar en un segon pla la moralitat del seu comportament.

- **Continguts sexistes i racistes:**

- **Risc d'incorporar a la vida dels nens i nenes prejudicis i actituds sexistes.** Els continguts que denigren les persones per motius de sexe o que l'associen a estereotips, imatges tòpiques i prejudicis poden tenir un efecte en la cognició dels nens i nenes que encara no han desenvolupat prou elements crítics i de discerniment i que es troben en procés de madurar. No oblidem que, generalment, aquests continguts sexistes denigren sobretot les dones.

- **Risc de desenvolupar, justificar o legitimar actituds xenòfobes.** Els continguts que menyspreen l'estrany o l'estranger o qui no comparteix la cultura o les conviccions del grup majoritari tendeixen a generar actituds xenòfobes i a imposar temors fantasmals en els nens i nenes, a banda de potenciar la intransigència i la intolerància.

- **Risc d'unir violència, racisme i sexisme.** En general, els grups rebutjats en funció de sexe, raça o qualsevol altre motiu de distinció solen ser objecte de marginació i menyspreu. Els continguts que presenten associats violència i racisme o sexisme poden ser vistos pels nens i nenes com una invitació a afavorir actituds positives davant d'aquestes conductes.

- **Continguts pornogràfics:**

- **Risc d'alterar la maduració normal dels infants.** "La representació visual brutal o repetida d'escenes pornogràfiques en un estadi massa precoç pot crear una emoció capaç d'influir en el curs normal de l'evolució del cervell, pertorbar el seu equilibri interior i, en tot cas, afectar permanentment la seva concepció de la sexualitat"¹⁸.

- **Risc de deformar la visió sobre el paper de la**

sexualitat en la vida adulta. L'espectacle pornogràfic, on emoció i sexualitat se separen, i on els sentiments no sembla que comptin per a res, pot provocar que els infants acabin confonent una de les dimensions importants de la vida humana, tot just perdent el sentit relacional i personal que juga la sexualitat en la vida dels éssers humans.

• **Continguts consumistes:**

• **Risc de potenciar l'obsessió pel consum.** En la mesura que els nens i nenes assumeixen els continguts consumistes dels mitjans, es pot crear en ells una actitud social centrada en el consum, en la distinció i en la identificació, convertint, d'aquesta manera, el que és una finalitat en un mitjà. Això es pot plantejar mitjançant la fixació de determinats béns de consum o bé en la insatisfacció permanent davant dels béns que el nen o la nena té a l'abast.

• **Risc d'entendre el món com un mer objecte de consum en què tot és vendible i accessible.** La centralitat de l'univers del consum pot crear en els nens i nenes la idea que tot té caràcter de mercaderia i que l'únic valor dels objectes i de les persones és el que depèn del seu intercanvi o del seu valor en termes econòmics.

• **Risc de provocar frustracions en les classes menys afavorides.** La *febre consumista* afecta desfavorablement els fills i filles de famílies amb baix poder adquisitiu. Contribueix a generar una fractura social que pot incidir molt directament en la indiferència, la desmotivació i el fracàs escolar, i fins i tot en comportaments violents i delictius.

• **Continguts que tendeixen a la corrupció del llenguatge i a les normes de respecte a l'altre**

• **Risc de promoure un llenguatge simplista, sense articulacions i sense matisos.** Els llenguatges d'abreviatures, amb paraules comodí, fets de sobreentesos i amb una escassa capacitat de matís o d'expressió, simplifiquen el raonament i l'argumentació crítica i ens aboquen a trivialitats i superficialitats.

• **Risc de trencar l'afabilitat en què es basa la cortesia i el respecte.** Un llenguatge sincopat, abreujat, sense matisos en les referències a l'altre o l'ús d'un vocabulari despectiu per fer referència als altres, s'acaba convertint en un motlle per a la creació d'actituds de menyspreu i exclusió. Per bé que aquest aspecte és general,

té una importància fonamental per als nens i nenes.

• **Continguts que violen el dret a l'honor, la intimitat i la privacitat de les persones**

• **Risc que els nens no sàpiguen que la privacitat i la intimitat són esferes que poden i han de preservar.**

Es perd així l'oportunitat que en la vida adulta els nens i nenes coneguin amb exactitud el seu dret a mantenir indemne tant la seva intimitat com la seva privacitat.

• **Risc que es consideri normal la manca de respecte a la privacitat i la intimitat.** La violació freqüent de la intimitat pot fer que acabi semblant innòcua, normal o natural. S'aplica en aquest cas el mateix argument que hem donat a propòsit de la violència: a còpia de veure-la pertot arreu, es *naturalitza*.

Resum

S'inicia el capítol amb un repàs de la normativa i de les declaracions més pertinents per al tema d'estudi. A continuació, s'analitzen els anomenats continguts *de risc* tot intentant delimitar quin és el seu abast, què signifiquen i quines controvèrsies originen.

Són continguts *de risc* aquells que amaguen un perill potencial, tinguin o no conseqüències directes en els comportaments individuals, ja que, a la llarga i considerats en conjunt, poden ser perjudicials per a la societat i la cultura en general. Els continguts *de risc* xoquen amb el sentit bàsic de l'educació i són motiu de preocupació per a les famílies i els educadors. La inquietud generalitzada davant d'aquests continguts ha generat la necessitat d'establir uns criteris de qualitat consensuats, que ajudin a discernir possibles riscos o perjudicis.

Per continguts *de risc* entenem els continguts violents, sexistes, racistes, pornogràfics, els que inciten al consum, els que tendeixen a corrompre el llenguatge i atempten contra les normes de respecte a l'altre i els que violen el dret a l'honor, la intimitat i la privacitat de les persones. Tot i que és difícil parlar de l'efecte directe dels continguts *de risc* sobre els comportaments personals, sí que es pot parlar d'un efecte acumulatiu que acabi degradant el context social i cultural i, més especialment, que produeixi una total confusió i desconcert respecte als principis morals més fonamentals.